

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 16 травня 2025 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: НОВІ ВИМІРИ У ВОЄННИЙ ЧАС

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 16 травня 2025 року

Том 1

Одеса
2025

УДК 005.332.2(4):316.42(477)“364”“20”(062.552)
Є 24

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 8 від 16.05.2025 р.)*

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**

Є 24 **Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час** : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 16 травня 2025 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. – Одеса : Фенікс, 2025. – Т. 1. – 772 с.
ISBN 978-617-8430-61-0

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири України: нові виміри у воєнний час» містять результати наукових досліджень і практичних напрацювань вчених, фахівців і військовослужбовців, здійснені в умовах повномасштабної війни. У збірнику представлено як теоретичні, так і емпіричні дослідження у галузях філософії, загальної теорії держави і права, історії права, сучасних соціально-політичних процесів, соціології та психології.

Особливу увагу приділено аналізу загроз національній безпеці в конституційному, міжнародному та європейському правовому контекстах, а також питанням трудового, соціального, земельного, аграрного та екологічного права. Окремі розділи присвячено функціонуванню економіки та підприємництва в умовах євроінтеграції.

У збірнику також розглянуто проблематику цифрової трансформації, захисту інформації та кібербезпеки в умовах воєнного часу, методику викладання іноземних мов, перекладознавство, лінгвістику і журналістику. Висвітлено наукові здобутки в адміністративному, фінансовому, морському та митному праві, реформуванні судової системи, діяльності прокуратури, правоохоронних органів та адвокатури. Окремо проаналізовано питання кримінального права, кримінального процесу, кримінології, криміналістики, судової експертизи, медико-психологічного забезпечення правосуддя, а також аспекти цивільного, сімейного, господарського права, інтелектуальної власності та патентного судочинства. Розглянуто також актуальні питання діяльності бібліотек у закладах вищої освіти та фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник адресовано науковцям, викладачам, здобувачам вищої освіти, а також практикам у галузях права, економіки, соціології, політології, психології, філології, журналістики та кібербезпеки.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)“364”“20”(062.552)

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**

ISBN 978-617-8430-61-0

© НУ «Одеська юридична академія, 2025
© Автори статей, 2025

Зільберт Валентина Сергіївна ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ ДО ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ: ПРИНЦИПИ ТА ДОСВІД	66
Костюк Михайло Анатолійович ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДІВ ДЕРЖАВНОЮ КАЗНАЧЕЙСЬКОЮ СЛУЖБЮ УКРАЇНИ	68
Малюта Владислав Васильович ЩОДО НАЛЕЖНОГО СУБ'ЄКТА РОЗГЛЯДУ СКАРГИ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ВЛАСНИХ (САМОВРЯДНИХ) ПОВНОВАЖЕНЬ.	71
Негара Олена Віталіївна СЕГМЕНТУВАННЯ СТАТУСІВ НЕЗАЛЕЖНИХ ПОСЕРЕДНИКІВ І ЧЛЕНІВ ТРУДОВОГО АРБІТРАЖУ (ДЛЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЦІЛЕЙ).	75
Голоядова Тетяна Олексіївна ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ ЗГІДНО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТИВ.	79
Панфілов Олег Євгенович ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОПОДАТКУВАННЯ ІТ-КОМПАНІЙ.	82
Сідор Михайло Іванович ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИНИ В ОПОДАТКУВАННІ В УКРАЇНІ.	85
Гуглей Віталій Вікторович ФІНАНСОВА ДИСЦИПЛІНА У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ.	89
Подольська Анастасія Андріївна ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В ПРОЦЕСІ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛОЖЕНЬ FATCA	91

СЕКЦІЯ 2. АКТУАЛЬНІ ГРАНІ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ ПРАВА ТА ДЕРЖАВИ

Завальнюк Володимир Васильович ДЕРЖАВНА ВЛАДА КРИЗЬ ПРИЗМУ ЮРИДИЧНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ	94
Мельничук Ольга Степанівна ОБҐРУНТУВАННЯ ДОКТРИНИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УМОВАХ ПОСТМОДЕРНУ ТА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ.	97
Іванченко Ольга Миколаївна ЛЕГІТИМНІСТЬ ПРАВА В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ РЕАЛЬНОСТІ	100
Кравченко Сергій Петрович ЮРИДИЧНИЙ ТЕКСТ І ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: ПРОБЛЕМА АВТОРСТВА В КОНТЕКСТІ ОНТОЛОГІЇ ПРАВА	103
Чувакова Ганна Михайлівна ДЕФОРМАЦІЯ ПРАВОВИХ ЦІННОСТЕЙ ТА АНОМІЯ	106
Антошина Ірина Володимирівна ІНФОРМАЦІЙНА ВЛАДА В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.	109
Ковбасюк Степан Валерійович ІНСТИТУТ ОМБУДСМАНА В КОНТЕКСТІ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ	112
Дудник Руслана Миколаївна ВПЛИВ ПРОЦЕСУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА	115
Kobko-Odarii Viktoriia Serhiivna THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS OF THE LEGAL SYSTEM OF SCOTLAND	117
Іванчук Віра Євстафіївна ПРАВОВИЙ МОНІТОРИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	120
Гаркуша Євгеній Олексійович СПАДКОВІ ЕЛЕМЕНТИ В ЕСТЕТИЦІ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ.	123

Мельничук Ольга Степанівна
*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри загальної теорії права та держави,
доктор юридичних наук, професор*

ОБҐРУНТУВАННЯ ДОКТРИНИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УМОВАХ ПОСТМОДЕРНУ ТА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Верховенство права сьогодні є не лише юридичною, а насамперед філософсько-світоглядною категорією, яка переживає кризу класичного тлумачення. У контексті постмодерної епохи та гібридної війни, традиційна нормативістська інтерпретація принципу верховенства права вже не забезпечує ні стабільності, ні довіри, ні ефективного функціонування правових систем. Світ увійшов у фазу, де юридичний позитивізм виявив свою обмеженість.

Стан України у сфері верховенства права та, відповідно, Індекс верховенства права (Rule of Law Index) у 2024 році, за даними Всесвітнього проекту правосуддя (The World Justice Project) [1], лишається проблемним – 88 місце серед 142 країн. Це свідчить не тільки про сучасні виклики, пов'язані з війною, але й про глибші, системні проблеми, пов'язані з дефіцитом правової культури, ерозією довіри до суду та слабкістю механізмів забезпечення прав і свобод людини. У таких умовах доктрина верховенства права має бути не лише визначена як правовий і політичний стандарт, але й осягнута як онтологічна конструкція та легітимізована з боку суспільства.

Доктрина верховенства права традиційно ототожнюється з універсалізмом та не робить акцент на плюралізмі сучасних суспільств, особливо в ситуаціях кризового існування, гібридної війни, економічних проблем, невиконання міжнародних договорів тощо. У класичному розумінні, що є цілком прийнятним та застосовним у сучасному світі «...верховенство права – універсальний принцип. Необхідність загального забезпечення та дотримання верховенства права і на національному, і на міжнародному рівні визнана всіма державами-членами ООН, адже верховенство права – це одна з базових цінностей, що поділяються Європейським Союзом та його членами, верховенство права передбачає чіткі й передбачувані правила, однакові для всіх» [2, с. 326]. Проте функціонування держав в епоху постмодерну стикається з ситуаціями, коли формально-юридичні механізми виявляються безсилими перед правовим нігілізмом, подвійними стандартами, інтерпретаційною невизначеністю та трансгресією меж права й політики.

Тенденція до симулякризації [3] юридичної форми (за Ж. Бодріаром) актуалізує потребу у зміщенні фокусу з нормативної оболонки на внутрішню моральну структуру права. У цьому аспекті філософія права постмодерну може запропонувати розглядати верховенство права не як даність, а як процес, як постійне відтворення правової легітимності в діалозі з культурою, мораллю, досвідом колективної травми та наративами ідентичності. До універсалізму додаємо ситуа-

тивність, а до абстрактного правового суб'єкта – конкретну людину з її досвідом війни, втрат, боротьби за гідність.

Окрім того, гібридна війна, в якій Україна перебуває з 2014 року, особливо після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році, ставить перед теорією права принципово нові завдання. Гібридну війну «можна загалом визначити як сукупність заздалегідь підготовлених й оперативно реалізованих дій військового, дипломатичного, економічного, інформаційного характеру, спрямованих на досягнення стратегічних цілей» [4, с. 172]. На перший план виходить, так звана, «мобілізаційна» функція права, його здатність захищати суверенітет, ідентичність, гідність та життя.

Отже, виникає потреба не лише у декларації певного розуміння доктрини верховенства права, але й у її легітимації та реалізації, яка б враховувала як філософську критику універсалізму, так і емпіричну реальність сучасних воєн, криз, інституційної нестабільності тощо. Потрібно акцентувати увагу на тому, що в Україні вже були зроблені важливі кроки до змін щодо осягнення та визначення доктрини верховенства права. Зокрема, у рішенні Конституційного Суду України було зазначено, що «Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з виявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Усі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою отримала відображення в Конституції України» [5].

Таку доктрину можна визначити як «онтологічне верховенство права» – право, що ґрунтується не лише на нормах, але й на цінностях, історичному досвіді, легітимності та відповідальності. Це дає підстави стверджувати, що і верховенство права повинно бути контекстуалізованим – прив'язаним до конкретної історико-культурної та політичної ситуації. Як зазначав Ю. М. Оборотов «сьогодні для юриспруденції є досить значущими як ціннісна характеристика права, так і ціннісна характеристика держави, оскільки ці дві сторони юридичної основи розвитку сучасного світу тісно пов'язані з інтенсивними процесами змін і потрясінь, зумовлених індивідуалізацією і глобалізацією суспільства. Все це може бути виражене в постановці питання не тільки про спроможність права і держави в нових умовах залишатися надійними засобами забезпечення свободи, порядку, цілісності, справедливості і безпеки, а й визначення їхнього ціннісного сенсу в нових реаліях, здатності адаптуватися до стрімких змін в усіх сферах епохи постмодерну» [6, с. 151].

Особливої гостроти питання набуває саме в умовах гібридної війни, коли з одного боку необхідно забезпечити дотримання фундаментальних прав людини, а з іншого – гарантувати ефективне функціонування державного механізму

та протидію зовнішній агресії (звідси, дерогація щодо деяких прав людини). У цьому контексті доктрина верховенства права потребує включення нового виміру – безпекового. Це передбачає розгляд правових норм і процедур з точки зору їх здатності забезпечити функціонування держави в екстремальних умовах, водночас не допускаючи правового свавілля.

У тому ж рішенні Конституційного Суду України наголошується на тому, що верховенство права не має бути зведене лише до формальної законності. «Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, зокрема обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, що є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права» [5]. Такі твердження особливо важливі у постмодерній ситуації, де правові відносини дедалі більше визначаються не лише текстами законів, а контекстами сприйняття, інтерпретації та культурного відчуття справедливості. Верховенство права постає не лише як інструмент впорядкування, а як механізм комунікації між громадянином і державою.

У зв'язку з цим, актуальною є потреба більш широкого визначення доктрини верховенства права, яке відображає реалії постмодерного суспільства. Верховенство права – це динамічна система норм і цінностей, що забезпечує баланс між свободою і безпекою, правовим порядком і моральною легітимністю, формальною процедурністю і контекстуальною доцільністю, діючи як інструмент комунікації між державою та особою в умовах постійної зміни соціальних викликів.

Таким чином, таке обґрунтування доктрини верховенства права дозволяє поєднати універсальні цінності прав людини з адаптивністю до конкретних загроз, що постають перед суспільством. Верховенство права у цьому сенсі перестає бути лише декларативним гаслом, а стає інструментом побудови стійкого демократичного ладу навіть у часи екзистенційної кризи. Саме Україна сьогодні може стати фундаментом для формування нової, постмодерної доктрини верховенства права – доктрини, що ґрунтується на досвіді боротьби за свободу, гідність і незалежність, але не втрачає зв'язку з універсальними стандартами прав людини.

Список використаних джерел:

1. Rule of Law Index 2024. *World Justice Project*. URL: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2024/Ukraine/>.
2. Барабаш О. О. Реалізація принципу верховенства права: інноваційні технології та підходи у світлі забезпечення світопорядку. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 1 (79). С. 324–330. URL: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2023.1.53>.
3. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція / пер. з фр. В. Ховхун. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи». 2004. 230 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Jean_Baudrillard/Symuliakry_i_symuliatsiia.pdf.

4. Узденнова Ю. М. Гібридна війна: сутність, складові та ключові поняття. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2024. Т. 35 (74). № 4. С. 172–179. URL: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.4/26>.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15 рп/2004. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>.

6. Оборотов Ю. М. Від ціннісної характеристики – до формування аксіометрії права та держави. *Філософія права і загальна теорія права*. 2012. № 1. С. 150–158. URL: <https://doi.org/10.21564/2227-7153.2012.1.183695>.

Ключові слова: право, сучасна держава, методологія, правова доктрина, доктрина верховенства права, постмодерн, гібридна війна, правова онтологія, філософія права, безпека, правові цінності, права людини.

Keywords: law, modern state, methodology, legal doctrine, rule of law doctrine, postmodernism, hybrid war, legal ontology, philosophy of law, security, legal values, human rights.

Іванченко Ольга Миколаївна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри загальної теорії права та держави,
доктор юридичних наук, професор*

ЛЕГІТИМНІСТЬ ПРАВА В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Легітимність правових актів, норм і систем – одна найважливіших теоретичних і практичних проблем, дослідження якої ускладнюється різноманітністю підходів до розуміння права в сучасному світі загалом, та поширеністю позитивістського догматичного підходу до її розгляду вітчизняною вітчизняною юридичною наукою зокрема.

Термін «легітимність» запозичений з латинської «*legitimus*», що означає «законний» та визначається як характер того, що засновано на законі або відповідає справедливості, розуму, встановленим правилам, традиціям. Спочатку легітимність була одновимірною концепцією й ототожнювалася з концепцією законності. З часом використання та обсяг концепції легітимності ускладнилися, що вплинуло на багатомірність її розуміння. Легітимність не застосовується вже лише до юридичної сфери, а має численні контексти, зокрема у проявах людської свободи, формальної рівності, справедливості та інших ціннісних характеристик.